

- 3 Ook onze opdrachtgever vertrekt vanuit het referentiekader van kwantitatief onderzoek, waarbij aan resultaten van kwalitatief onderzoek een lagere methodologische status wordt toegekend.
- 4 Creswell (2003) maakt een onderscheid tussen drie mogelijkheden: opeenvolgend (*sequential*), concurrent (gelijktijdig) en transformatief (de resultaten van het kwalitatieve en kwantitatieve onderzoek worden geïntegreerd in een meer algemene theorie). Dit onderzoek sluit aan bij het eerste model: aanvullend op het kwalitatieve onderzoek werd een kwantitatief onderzoek uitgevoerd.

De kwalitatieve survey: soms routineus, meestal exploratief, meestal beschrijvend, vaak hypothesevormend, soms toetsend

Een commentaar op Swanborn

Harrie Jansen

Het essay van Swanborn heb ik met instemming gelezen voor wat betreft de pragmatische benadering en de waardering van explorerend onderzoek. Kwalitatief onderzoekers voelen zich vaak in het defensief gedrongen door labels als 'beschrijvend' en 'exploratief' die minder hoog aangeschreven staan dan 'toetsend' en 'verklarend'. Voor dat gevoel zijn goede redenen, gezien de miskennis van de wetenschappelijke waarde en noodzaak van kwalitatief onderzoek in algemene methodologieboeken en in universitaire m & t curricula. Swanborn steekt ons een hart onder de riem door te stellen dat zonder beschrijving en vooral exploratie geen wetenschap totstandkomt. Toch vind ik de 'kwantitativistische' bias ook in zijn tekst. De strekking blijft dat het meeste kwalitatieve onderzoek toch exploratief en beschrijvend is en dat toetsing van theorie toch voornamelijk voorbehouden is aan kwantitatief onderzoek. Zoals vaak wordt de vraag naar theorievorming echter ook hier niet aan de orde gesteld, alsof dat niet de kerntaak is van alle wetenschap.

De kwalitatieve survey

De basisvorm van kwalitatief onderzoek wordt vrijwel nooit benoemd als wat het is, namelijk een kwalitatieve survey. Ik ontleen deze term aan Westers 'Methodische aspecten van kwalitatief onderzoek' (in: Wester, Smaling en

Mulder (red.), 2000: 27) maar stel een iets andere definitie voor, namelijk: onderzoek dat gericht is op *beschrijving* van de inhoudelijke *variatie* in een bepaalde populatie met betrekking tot een bepaald gedrag of een bepaalde cognitie (bij Wester gaat het primair om ontwikkeling van gefundeerde theorie in een iteratief proces van waarnemen en analyseren). In de voorgestelde definitie is de kwalitatieve survey de zuivere pendant van de kwantitatieve survey, die gericht is op de *frequentie* van bepaalde gedragingen of cognities in een populatie. De kwalitatieve en de kwantitatieve survey zijn beide primair populatiebeschrijvend.

Als zodanig is de kwalitatieve survey een volwaardig onderzoeksmodel dat geen legitimatie behoeft in de vorm van een verwijzing naar *grounded theory*; die legitimatie is mijns inziens juist de belangrijkste oorzaak van het slechte geweten van onderzoekers die volgens de kwalitatieve traditie werken. Zij impliceert een onhaalbare pretentie (ik spreek uit ervaring), namelijk de ontwikkeling van (een) theorie. Daarbij heerst dan vaak ook nog een tamelijk mystiek beeld van wat theorie is.

Welnu, in algemene discussies over 'de' relatie tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek gaat het (al dan niet impliciet) volgens mij in feite bijna altijd over de relatie tussen kwantitatieve en kwalitatieve surveys, tenzij expliciet andere onderzoekstypen worden benoemd.

Als je er zo naar kijkt, is de principiële gelijkwaardigheid en nevenschikking vanzelfsprekend. Niemand zal dan nog op het idee komen te zeggen dat je in principe kwantitatief onderzoek doet, maar soms wel kwalitatief moet doen omdat je te weinig respondenten hebt voor significantietoetsen. Niet dat Swanborn zoiets beweert, maar dat is wel een opvatting die ik bij kwantitatieve onderzoekers geregeld hoor.

Relaties tussen kwalitatief en kwantitatief

De kwantitatieve survey beschrijft (kenmerken van) de frequentieverdeling van een variabele (bijvoorbeeld het aantal geslikte kalmeringstabletten per week), de kwalitatieve beschrijft de inhoudelijke variatie van een gedrag, meestal in de vorm van een typologie (slikpatronen).

Maar beide typen onderzoek worden ook ingezet voor verklarende analyse, hoewel zij daarvoor qua onderzoekszopzet niet het meest geëigend zijn. In kwantitatieve surveys gaat het dan om de analyse van statistische correlaties van het onderzochte gedragskenmerk met 'onafhankelijke' variabelen; in kwalitatieve surveys gaat het om de analyse van contextuele inbeddingen van de onderscheiden typen.

In de praktijk wordt een kwantitatieve survey – als het goed is – zowel voorafgegaan (om te bepalen wat er zoal geteld moet worden) als gevolgd door een

kwalitatieve survey (om na te gaan wat er eigenlijk geteld is en in welke context). In die combinatie geldt de kwantitatieve survey steevast als het 'hoofdonderzoek' omdat het onderzoek als geheel gericht is op een telling die vergeleken kan worden met eerdere tellingen of buitenlandse tellingen. Bovendien valt niemand erover als het kwalitatieve voor- en nawerk wordt overgeslagen. Het kwalitatieve werk wordt als 'exploratie' of 'pilot' benoemd, niet als een survey. Dat heeft onder meer te maken met het aantal waarnemingseenheden. Kwantitatieve onderzoekers en leken kunnen zich moeilijk voorstellen dat een studie op basis van 15 interviews een wetenschappelijk onderzoek is. Als je subsidie wilt krijgen voor een kwalitatief onderzoek, maak je meer kans op geld wanneer je tweehonderd open interviews voorstelt, dan wanneer je zegt aan 25 genoeg te hebben. Toch durf ik de stelling aan dat een kwalitatieve survey in de vorm van vijftien goed gefocuste interviews met goed gekozen respondenten, meer inzicht in het bestudeerde probleem oplevert dan een kwantitatieve survey met twintig pagina's vragen onder een random steekproef van N=1000. Althans, op voorwaarde dat er een goede analytische onderzoeker aan het werk is.

Ook bij andere typen onderzoek tref je soms een zelfde verhouding aan tussen het kwantitatieve en het kwalitatieve als bij de survey. Bij evaluatieonderzoek heeft de kwantitatieve effectmeting een duidelijk hogere status dan de kwalitatieve proces- en effectevaluatie, zoals gemakkelijk is vast te stellen als je bij ZonMw subsidie probeert te krijgen. In (vergelijkende) casestudies op het niveau van organisaties of gemeentes is het hoofdonderzoek in zijn 'logica' kwalitatief maar het bevat vaak zowel kwalitatieve als kwantitatieve onderdelen. Bij geschiedkundig onderzoek, fenomenologisch onderzoek, vertooganalyse, conversatieanalyse en narratieve analyse zie ik niet zo gauw een kwantitatieve tegenhanger.

Exploratie en routine

In mijn reactie op Swanborn beperk ik me nu verder tot de vergelijking van kwalitatief en kwantitatief survey-onderzoek omdat in die vergelijking volgens mij de pijn zit en ook omdat ik zelf (zoals vele onderzoekers) de meeste ervaring heb met kwalitatieve en kwantitatieve surveys.

De kernvraag bij elke evaluatie van onderzoek lijkt me: wat wordt er geëxploreerd, beschreven, getoetst en met welk doel? Swanborn schrijft dat routineonderzoek (= meestal kwantitatief) wordt gedaan als de startsituatie *niet blanco of bijna blanco* is. Is dat wel het geval dan wordt het een explorerend (= meestal kwalitatief) onderzoek. Nu lijkt me heel lastig te bepalen hoe *blanco* een situatie is. Dat hangt op de eerste plaats af van de vraagstelling en niet omgekeerd. Er is bijvoorbeeld een vrij grote mate van consensus over wat 'slikken' is en wat

een 'kalmeringsmiddel' is (hoewel het verschil met een slaapmiddel soms lastig te bepalen is). Daarom kun je zonder problemen aan mensen vragen hoeveel kalmeringspillen zij de afgelopen 24 uur geslikt hebben – dat weten ze zich vrij nauwkeurig te herinneren. Dus 'het aantal geslikte tabletten in de afgelopen 24 uur' kun je tellen door mensen ernaar te vragen. Er zijn ook diverse 'theorieën' over de 'determinanten' (redenen en oorzaken) van kalmeringsmiddelenconsumptie die geoperationaliseerd zijn in vragenlijsten. Die worden routineus in kwantitatieve surveys afgenomen. Je kunt dan bijvoorbeeld de seksetheorie toetsen, wat erop neerkomt dat je nagaat of mannen gemiddeld statistisch significant minder slikken dan vrouwen; meestal wordt er een hele batterij 'theorieën' (of, bescheidener: hypothesen) tegelijk getoetst (sekse, leeftijd, opleiding, gezondheidsklachten, depressiviteit enzovoort). Echter, met dat soort onderzoek verklaar je gewoonlijk minder dan 15 procent van de variantie in aantallen geslikte tabletten per gebruiker per dag. Dat is met voldoende waarnemingseenheden ($N > 300$) vast statistisch significant en daarmee een 'wetenschappelijk feit'. Toch betekent het dat de situatie 'bijna' (namelijk voor 85 procent) *blanco* is. Welnu, dat is vrijwel op alle onderzoeks-terreinen in de traditie van kwantitatief survey-onderzoek het geval. Empirisch is het dus helemaal niet zo dat kwantitatief routineonderzoek zich beperkt tot situaties waarover veel bekend is. Kenmerkend voor kwantitatief routineonderzoek is vooral dat het zich beperkt tot theorieën/hypothesen en variabelen die populair zijn op het betreffende terrein. En dat komt omdat zulk onderzoek meestal (laat ik ook maar eens voorzichtig zijn) gebaseerd is op variabelenfetisjisme, te weten het idee dat variabelen bewegende materiële dingen zijn die bewegingen van andere dingen veroorzaken, en universalisme, te weten het idee dat die oorzakelijke relaties in principe overal hetzelfde zijn (analoog aan het beeld dat niet-fysici hebben van natuurwetten: suiker lost op in heet koffie-water, ongeacht tijd en plaats).

Standaardisering

Een kwalitatieve survey lijkt inderdaad aanzienlijk meer exploratief dan een kwantitatieve, hoewel hij tegelijk wel een behoorlijk routineus karakter kan hebben. Het tegengestelde van exploratief onderzoek zou ik daarom eerder gestandaardiseerd onderzoek noemen (standaard vragenlijsten). Anderzijds is de kwantitatieve survey juist vaak (stiekem) exploratief in de analysefase. Swanborn noemt al de LISREL-procedures, maar het geldt ook voor de kruistabellenanalyses waar gezocht wordt naar de best passende *cutting points* in de variabelen voor het maken van schalen, of bij factoranalyses: je draait tien analyses met wisselende instellingen en itemlijsten tot je een oplossing hebt waar je een aannemelijk verhaal bij kunt bedenken.

Theorievorming en toetsing

Wat betreft kwalitatieve theorievorming en toetsing beperkt Swanborn zich tot het voorbeeld van Festinger's '*When prophecy fails*'. Hij gaat voorbij aan de inductieve theorievorming volgens de methode van de 'gefundeerde theorie' – en ook aan de minder beoefende maar mijns inziens sterkere sequentiële en iteratieve toetsing in de analytische inductie. De kracht van de analytische inductie ligt hierin dat binnen één project stapsgewijze de theorie aangescherpt en qua geldigheidsbereik verbreed wordt, waarbij telkens nieuwe data worden verzameld ter falsificatie (*deviant cases*). Het klassieke voorbeeld op 'mijn' terrein is het onderzoek van Lindesmith (1947) naar heroïneverslaving. Maar hiermee begeef ik me buiten het model van de (eenmalige) survey. Kwalitatieve surveys lopen vaak uit op typologieën, waarin de ene keer meer informatie is samengebaldd dan de andere keer. Als daarbij ook nog contexten worden gespecificeerd waarin het ene type optreedt en het andere niet, zou dat heel adequaat theorie genoemd mogen worden, want je hebt dan een set van uitspraken over relaties tussen gedrag en context, die in vervolgonderzoek getoetst kunnen worden.

Metten en meetniveaus

Wat betreft 'metten' en 'meetniveaus' van variabelen nog het volgende. In kwalitatieve surveys wordt allerlei informatie verzameld, vaak onder meer ook van rationiveau: leeftijd, slikfrequentie, dosering, gebruiksduur enzovoort. De 'afhankelijke' of 'doelvariabele' is vaak nominaal (slikpatronen: dagelijks vaste tijd en vaste dosis, elke dag wisselend, weekend niet doordeweek wel, enzovoort) maar dat is bij kwantitatief onderzoek vaak ook het geval. Want dikwijls wordt een sociaal probleem als een deviantie gedefinieerd: gezond-ziek, autoonoom-verslaafd, braaf-crimineel. Aangezien ook in kwantitatieve surveys van 'metten' wordt gesproken waar het gaat om de vaststelling van nominale verschijnselen, is er geen reden om te zeggen – zoals Swanborn op de eerste pagina doet – dat in kwalitatief onderzoek weinig gemeten wordt. Het is niet zozeer het 'metten' of het 'meetniveau' wat het verschil maakt tussen kwalitatief en kwantitatief survey maar de erkenning van contextualiteit: in de kwalitatieve analyse is het uitgangspunt dat in de ene biografische of sociale context andere dingen een rol spelen bij het gaan slikken van kalmeringsmiddelen dan in andere contexten en dat er dus per context andere relaties (ook in statistische zin desnoods) zullen bestaan tussen bijvoorbeeld sekse, leeftijd en slikfrequentie.

Begrijpen en verklaren

Kwalitatief onderzoek is gericht op begrijpen (laten we stoppen met de verwijzing naar het mistige *verstehen*). Verschillen in context maken verschillen in

gedrag begrijpelijk. En dat blijft toch het belangrijkste verschil, denk ik, tussen kwalitatief en kwantitatief. Wie wil begrijpen wat er gebeurt, moet veel concrete informatie per geval hebben om zich te kunnen inleven in (de situatie van) de ander; begrijpen vereist *role taking*. Wie statistische variantie wil verklaren ('voorspellen') moet zoveel mogelijk gestandaardiseerde kenmerken verzamelen van zoveel mogelijk afzonderlijke eenheden. Voor de verklaring van de variantie in de doelvariabele is vervolgens alleen een computer met SPSS nodig en hoeft de onderzoeker zelf naar niemand te kijken of te luisteren. Echter, ook de kwantitatieve onderzoeker wil vaak uiteindelijk niet zozeer variantie verklaren, maar vooral begrijpen wat er aan de hand is. Daarvoor is deze onderzoeker dan echter aangewezen op externe informatie die het onderzoek zelf niet levert – speculatie dus. Dat is niet altijd, maar wel vaak minder valide dan afgaan op wat je binnen het onderzoek zelf gehoord of gezien en waarop je doorggevraagd hebt.

Literatuur

Lindesmith, A. (1947) *Opiate addiction*. Bloomington, Ind : Principia Press.
Wester, F, A. Smaling en L. Mulder (red.) (2000) *Praktijkgericht kwalitatief onderzoek*. Bussum: Coutinho.

Reactie op Harrie Jansen en Griet Verschelden

Peter G. Swanborn

Voor wat Harrie Jansen's bijdrage betreft beperk ik me tot de paragraaf over 'Exploratie en routine'. Deze ligt ietwat bezijden de kern van mijn essay (die betreft de relatie tussen kwalitatief onderzoek en exploratie), maar raakt, denk ik, wel het hart van de verhouding tussen kwalitatief en kwantitatief onderzoek.

Betekent 15 procent verklaarde (ik zeg altijd liever: 'gebonden') variantie dat de situatie voor 85 procent blanco, dus 'bijna blanco' is? Nee. Die 15 procent impliceert dat we al beschikken over een model met relevante variabelen, en – als het een goed onderzoek betreft – over een theorie, of theorieën, waaruit dat model is afgeleid. We kunnen 15 procent weinig vinden, en deze situatie (die nogal eens voorkomt in de sociale wetenschappen) betreuren, maar het is toch al heel wat.

Kunnen we verder komen? Waarschijnlijk wel een stukje. Door uitbreiding van het model met variabelen die elk voor zich steeds minder variantie binden, kunnen we die 15 procent opvoeren tot misschien wel 20 procent...